

Genusperspektiv på boendebehov

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Viktigaste resultat	4
Fortsättning	6
Innovationsmiljön drivs och finansieras av	7

Bilaga 1 - Perspektiv på svenskt bostadsbyggande – en historisk översikt av Zara Bersbo

Bilaga 2 - Projektansökan till VINNOVA: Skava mot normen. SHS moduler under besättning

Sammanfattning

Förstudien "Genusperspektiv på boendebehov" har undersökt tidigare boendemiljöhistoria och designens relation till genus för att sedan utforska perspektivets applicerbarhet på eventuella boendekoncept för framtiden.

En genomgång av tidigare forskning har gjorts och förutsättningar för normkritisk designinnovation har undersökts. Den historiska genomgången visar att bostadspolitik i Sverige från 1800-talet mitt till 1900-talets senare hälft, främst handlat om att lösa sin tids "samhällsproblem". Var, hur och varför bostäder byggts har styrts av varje tids samtida värderingar och problemformuleringar som i sin tur var grundade i samtida dominanta samvariationer av föreställningar och värderingar om såväl kön som klass men även etnicitet.

Med genusperspektiv på framtidens boendebehov har förstudien haft som syfte att studera användning och design av boendemiljö. För detta syfte har Smart Housing Smålands Prototyp 1.0 varit en samlingsplats för såväl tankar som de personer vi har bjudit in till workshops för att studera teorier, metoder och möjligheter till designinnovation med framtida fokus på att synliggöra mångfald.

Nödvändigheten av ett intersektionellt förhållningssätt till framtidens boende i det fortsatta arbetet är den mest angelägna frågan som framkom i det under hösten samlade kontaktnät i regionen som i sig är förstudiens viktigaste resultat.

Förstudien har sin fortsättning i det Vinnovafinansierade projektet "Skava mot normen" under 2015.

Bakgrund

Förstudien "Genusperspektiv på boendebehov" tillkom för att vidare undersöka de innovativa designlösningar som arbetats fram i projektet Smart Housing Småland särskilt utifrån erfarenheterna av Prototyp 1.0. Det bygger i sin tur undersökningar för vem dagens boende designat för och hur det påverkar framtidens möjliga boendeformer. "Genusperspektiv på boendebehov" bygger vidare på historiska erfarenheter om designens relation till genus vad gäller traditionella boendeförhållanden.

Utveckling och design av koncept sker alltför ofta utifrån antaganden som utgår från traditionella normativa förhållanden. För att kunna lära av misstagen och för att kunna se om framtiden måste vi förstå dåtiden. Därför har Zara Bersbo gjort en historisk översikt, baserad på tidigare forskning på området svensk bostadspolitik och bostadsbyggande (se bilaga 1). För skrivandet av Vinnovansökningar inom området Mångfaldslabbet - normkritisk innovation, har Johanna Rosenqvist gjort en inventering av designforskningsläget avseende normkritik, framförallt avseende vilka kompetenser som ska bjudas in att delta vid fortsatt implementering av genusperspektiv (se bilaga 2).

Under hösten 2014 har genusteoretiskt informerade forskare och praktiskt verksamma inom olika discipliner inbjudits att samverka med oss samt studenter intresserade av boende och designfrågor. Modulen har möjliggjort fullskaleanalys i workshopform utifrån deltagarnas situerade erfarenheter.

Viktigaste resultat

Förstudiens viktigaste resultat har varit att den har bidragit till att personer som på olika sätt är verksamma i design-, arkitektur- och genusfrågor i regionen, har mötts i modulen för att diskutera möjliga forskningsingångar avseende framtidens boende med särskilt fokus på genusaspekter. Samtalen har haft olika utgångspunkter: först genus, intersektionalitet och boendets historia; sedan metod, problembeskrivning och utvecklingspotential; och till sist kreativa mötesformer.

Genus, intersektionalitet och boendets historia

Till den första workshopen med fokus på teorier om genus, intersektionalitet och boendets historia bjöd vi in Genusvetenskapliga seminariet vid Linnéuniversitetet. Ämnesföreläsare tillika lektor i Genusvetenskap Hanna Hallgren, forskaren och lektorn i Konst- och bildvetenskap Margareta Wallin Victorin, Ragnhild Lekberg (Arkivchef på Designarkivet/Kalmar konstmuseum) samt Kulturledarprogramstudenten Noel Åberg deltog, utöver föreläsande Zara Bersbo och Johanna

Rosenqvist. Vi analyserade föreliggande planlösning och funktioner i modulen och sittande runt bordet i köksdelen i den då ännu inte helt vinterbonade modulen, delade vi tidigare erfarenheter av boendedesign. Zara Bersbos historiska genomgång gav oss insikter om att bostadspolitik fungerat som ett iscensättande av samhällsvisioner som inte alltid blev riktigt som man tänkt sig. Genom lagar och förordningar men även genom olika och föränderliga ekonomiska incitament blev bostadsfrågan, och därmed bostadsbyggandet, politik. Bostadsfrågan var och är inte värdeneutral, utan samtida värderingar och självklara antaganden om framförallt socialklass och kön och om den ideala heterosexuella äktenskapliga kärnfamiljen som samhällets grundbult. Vad den historiska översikten visar är att byggandets ekonomiska förutsättningar många gånger grundats i politiska regleringar och subventioner kring vad det är för "problem" i samhället som önskas byggas bort.

Metod, problembeskrivning och utvecklingspotential

Helene Ahl, professor i företagsekonomi vid Högskolan för lärande och kommunikation vid Högskolan i Jönköping har forskat inom områden som rör såväl innovation och genus som pedagogik. Under höstens andra möte i modulen bidrog hon med sina erfarenheter till metoddiskussionen. Jelena Rundqvist som är konstnär, boende i Stockholm men även verksam som gästlärare vid Masterutbildningen Design vid Linnéuniversitetet, bidrog även hon med sina erfarenheter, bland annat av att arbeta med obstruktioner av rörelsescheman samt byggande i fullskala som deltagarorienterad designmetod. Tillsammans diskuterade vi vilka normer som kommuniceras i modulen och hur de kan se annorlunda ut i framtiden. Kan en tänka längd på personer eller andra aspekter som utgångspunkt för indelning istället för kön? Kan en anlägga ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där människor är olika och boendet ska passa alla olikheter?

Vi talade om olika metoder som vi har samlad förtrogenhet med: historisk metod; diskursanalys modell; narrativa analyser av texter; intervjustudier; följeforskning; deltagande observationer; arkitektur- och designanalys; gestaltning av tredimensionella objekt och rum samt fullskalerumsliga workshops. Dessa metoder skulle kunna bidra till fortsatt utvecklingsarbete.

Designworkshopens möjlighet att sätta genusfokus på boendemiljö

Som tredje och sista möte i modulen under hösten genomfördes en workshop för diskussion av vidareutveckling av workshops- och mötesformer. Medverkade gjorde Per-Erik Eriksson (SP, processledare), Åsa Jungnelius (konstnär och lektor, Keramik och glas, Konstfack, Stockholm), Hans Sternudd (lektor, Konst- och bildvetenskap, Linnéuniversitetet) Christina Mörtberg, Professor i Informatik och Sisse Finken, Lektor i Informatik (Linnéuniversitetet) samt studenterna Josefine Furst, Maria Ström, Pauline Blom (Kulturledarprogrammet, Linnéuniversitetet) utöver undertecknad.

Förutom det vardagsnära i att mötas i en hemlik miljö, som modulen, över något att äta, var det en bärande tanke i förstudien att fysisk gestaltning skapar förutsättningar för diskussion på ett konkret plan. Därför samlades vi för samtal över de av Åsa Jungnelius formgivna skålarna av snippamodell som fungerade som konversationspjäser och samtalsinitierare jämte den formgivna modulen som förevisades av Per-Erik Eriksson. De medvetet formgivna tingen och miljöerna bidrar till samtalet med

ett moment av tolkning som för tanken bort från överförande av information. Det blir tydligt i samtalet att möjligheten till tolkningar är flera och därför även öppna för framtida omtolkningar. Vi delade alla våra samlade erfarenheter av boende och talade om positioneringar i rummet. Såväl det föreliggande fysiska som i överförd bemärkelse. Christina Mörtberg berättade om sitt arbete med seniora vardagsinnovatörer och hur de arbetar för att generera designförslag och Sisse Finken om sina erfarenheter av att arbeta med deltagarorienterad designutveckling (de har tillsammans skrivit om det i exempelvis "Performing Elderliness – Intra-actions with Digital Domestic Care Technologies" *ICT & Society*, Springer Science & Business Media B.V. 2014, p307-319).

Under alla tre mötestillfällena har diskussionen berört vad det innebär det att modulens rum är (jäm)lika i sina fysiska dimensioner men att rummens inredningsdesign konnoterar könsskillnader samt vad det kan signalera att köks- och badrumsfunktionerna är så centrala och det första som möter en. Sammantaget har mötena i modulen, mellan olika personer med olika erfarenheter bidragit till en bred palett av metoder och infallsvinklar. Diskussionerna har synliggjort vikten ett normkritiskt intersektionellt perspektiv där även parametrar som generation tas i beaktande för framtidens mångfald och skiftande familjekonstellationer.

Fortsättning

För en fortsatt implementering av genusperspektiv i framtagandet av kommande SHS-moduler finns följande möjligheter:

- att SHS-teamen sätts samman/ser till att rekrytera på ett sätt som möjliggör faktisk mångfald i fråga om kön, etnicitet, ålder osv i arbetsgrupperna
- att olika perspektiv blir synliggjorda och synliggörs i såväl användar- som produktionsled
- att några av de metoder som anges i rapport används i processen att bygga för framtiden
- att den genuskompetens som finns vid de deltagande universiteten, företagen och andra samverkanspartner tillvaratas och beaktas

Förstudien Genusperspektiv på boende har även resulterat i en Vinnovafinansierad studie vid namn "Att skava mot normen" (<http://www.vinnova.se/sv/Resultat/Projekt/Effekta/2009-02191/Skava-mot-normen-SHS-moduler-under-besattning/>). Vinnovastudien ska utmynna i konkreta processförslag för Smart Housing Smålands arbete med mångfald och genus.

Kontakt:
johanna.rosenqvist@lnu.se

Innovationsmiljön drivs och finansieras av

SMART HOUSING SMÅLAND

VIDÉUM SCIENCE PARK, 351 96 VÄXJÖ
TEL 010-516 50 00
E-MAIL INFO@SMARTHOUSING.NU
SMARTHOUSING.NU

Smart Housing, nov 2014
 Delprojektet "Genusperspektiv på boendebehov"
 Fil d. i historia Zara Bersbo

Perspektiv på svenskt bostadsbyggande – en historisk översikt

Inledning

För att kunna sja om framtiden måste vi förstå dåtiden. Då ett av Smart Housings delprojekt "Genusperspektiv på boendebehov" behandlar framtida visioner om bostadsdesign d.v.s. för vem ska vi bygga och hur? är kunskap och förståelse för det som varit väsentligt att klargöra. Detta är en historisk översikt, baserad på tidigare forskning på området svensk bostadspolitik och bostadsbyggande. Den ger oss insikt om att var, hur och varför bostäder byggts i Sverige från 1800-talet mitt till 1900-talets senare hälft, främst handlat om att lösa samtida "samhällsproblem". Den visar även att bostadspolitik fungerat som ett iscensättande av samhällsvisioner som inte alltid blev riktigt som man tänkt sig. Genom lagar och förordningar men även genom olika och föränderliga ekonomiska incitament blev bostadsfrågan, och därmed bostadsbyggandet, politik med tydliga intentioner att "lägga livet tillrätta" för medborgare.¹ Bostadsfrågan var och är m.a.o. inte värdenneutral. Var, hur och varför bostäder byggts var genomsyrade av samtida värderingar och självklara antaganden om framförallt socialklass och kön och om den ideala heterosexuella äktenskapliga kärnfamiljen – samhället grundbult.

Denna förstudie har specifikt ett fokus på genusaspekterna på framtidens bostadsbyggande. Vad denna historiska översikt visar är att byggandets ekonomiska förutsättningar många gånger grundats i politiska regleringar och subventioner kring vad det är för "problem" i samhället som önskas byggas bort. Men historiken visar även att dessa "problem" i sin tur var grundade i samtida dominanta *samvariationer* av föreställningar och värderingar om såväl kön som klass men även etnicitet.

1800-talet - bostadsfrågan blir politik

I början av 1800-talet levde de allra flesta svenskar på landsbygden (ca 90 %). Men, den urbanisering som skiftesreformer startat redan under 1700-talet, accelererade under 1800-talet, understödd av bl.a. industrialiseringen. Utflyttningen från landsbygden ledde inte endast till att de svenska storstäderna växte, utan även till att mindre industriorter uppstod. Det var framförallt den jordlösa fattiga befolkningen som flyttade från

¹ Yvonne, Hirdman, Att lägga livet tillrätta: studier i svensk folkhemspolitik, Stockholm 2010.

landsbygden genom såväl inrikes omflyttningar som emigration.² Ansamlingen av såväl kvinnor, män och barn i städerna innebar en extrem trångboddhet och såväl boende- som den hygieniska standarden var minst sagt dålig. I mitten av 1800-talet ledde bostadsbristen till skyhöga hyror i de större städerna och människor bodde i skjul, i källare och på vindar.³ År 1874 kom så den första byggnads- som hälsovårdsstadgan i Sverige, som tänktes råda ordning i vad som då uppfattades som socialt kaos i städerna. Bostadsbyggandet var en privat angelägenhet och vad gällde stadgan i sin helhet kan innehållet i flera paragrafer främst härledas till ett försök att motverka risk för "eldfarligheter" då stadsbränder var ett dåtida gissel. Men, även estetiska skäl kan skönjas i såväl reglerna kring hur boendemiljön skulle ordnas genom esplanader och grönområden samt genom offentliga byggnader och bostäder.⁴

Den nya byggnadsstadgan ledde till att enklare hyreskaserner kunde byggas, d.v.s. bostäder för vad som omnämndes som "den kroppsarbetande klassen". Dessa hyreskaserner bestod av mörka mycket små lägenheter där det oftast saknades vatten, avlopp och kök. Toaletter (dass) låg på gården eller på vinden. Trots den dåliga standarden var dessa lägenheter mycket dyra och det var därför inte ovanligt att det i en enrummare kunde bo tio till femton personer.⁵ Den nya bostadsituationen problematiserades i sin samtid, då främst som grogrund för osedligt leverne som kom till uttryck i bl.a. inneboendesystemet, s.k. stockholmsäktenskap och ett ökat antal skilsmässor.⁶ Bostadsfrågan blev således en samhällspolitisk fråga som initialt drevs av bl.a. egnahemsrörelsen och de som önskade ett ökat kommunalt bostadsbyggande som en lösning på samtidens befolkningsomflyttningar från landsbygd till städer och andra länder.⁷ Genom bättre bostadsförhållanden skulle även emigrationen stoppas och befolkningsmaterialet förbättras, såväl sedligt som moraliskt.⁸

Bostäder byggdes under denna tid av privata byggherrar i vinstsyfte. Vad gällde bostäder för de bättre ställda i samhället återupptäcktes vid sekelskiftet 1900 den gustavianska epoken, framförallt vad gällde interiören. Det skulle nu vara ljust, rent, och sparsmakad rumsinredning. Problematiserandet av bostadsfrågan innebar dock att arkitekturkretsens fokus vidgades från att enbart rita och bygga för bättre ställda till ett mer allmänt samhällsinriktat

² Nils Edling, *Det fosterländska hemmet. Egnahemspolitik, småbruk och hemideologi kring sekelskiftet 1900*, Stockholm 1996, s.175f.

³ Kerstin Thörn, *En bostad för hemmet - Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889 – 1929*, Umeå 1997, s. 32.

⁴ Svensk författningssamling nr: 25 1874, Kungl. Maj:ts nådiga Byggnadsstadga för rikets städer Given Stockholms Slott den 8 maj 1874.

⁵ Eva Eriksson, *Den moderna stadens födelse: svensk arkitektur 1890-1920*, Stockholm 1990.

⁶ Margareta Matovic, *Stockholmsäktenskap: Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*, kap. 9, Stockholm 1984; se även Zara Bersbo "Rätt för kvinnan att bli en människa – fullt och helt". *Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971*, Växjö 2012.

⁷ Bo Bengtsson, "Sverige – kommunal allmännytta och korporativa särintressen", *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*, Malmö 2006, red: Bo Bengtsson. Egnahemsrörelsen önskade begränsa lantarbetarnas utflyttning från landsbygden medan ökat kommunalt bostadsbyggande skulle leda till att minska bostadskrisen i industristäderna,

⁸ Edling 1996, s. 327f; Thörn 1997, s. 245f.

fokus och offentliga byggnader. Interesse och fokus skiftade från det enskilda huset till stadsbilden som helhet.⁹

En ny stadsplaneringslag kom 1907 vilken möjliggjorde byggande av hus som var lägre än fem våningar. Arkitekters projekteringar av industribyggnader och hyreshus blev mer vanligt trots att de ekonomiska förutsättningarna att bygga var begränsade. Bostadsbyggandet kom allt mer att standardiseras. Enkelhet, utbytbarhet, effektivitet och rationalitet var värden som standardiserade föremål kom att representera.

En statlig bostadskommission tillsattes 1912 med den huvudsakliga uppgiften att granska "de mindre bemedlades" bostadsituation. Till följd av denna utredning tillsattes 1919 "kommittén angående bostadssociala minimifordringar" som främst behandlade bostadsplanerandet av små lägenheter. Nu bestämdes den byggnorm som skulle komma att gälla en längre tid för mindre lägenheter byggda med statliga lån och subventioner. Det handlade bl.a. om minsta lägenhetsyta (40-45 m²), hur många våningar högt (max tre våningar) och antal lägenheter det skulle finnas på varje plan (två stycken).¹⁰ Röster hördes nu om att kommuner borde ta ett större ansvar i bostadsfrågan för att bl.a. få bukt med höga markpriser, ockerhyror, trångboddhet, smuts och osedligt leverne. Bostaden började ses som en social rättighet.

Från Egnahem till Folkhem (ca 1900-1970-tal)

Vid sekelskiftet 1900 önskade man inte endast lösa boendesituationen i städerna – man önskade även på olika vis hindra människor från att överhuvudtaget flytta dit. Den svenska landsbygden upplevdes av vissa som att den dränerades på arbetsdugliga vilket framhärdades som hotfullt mot framförallt lantägarna som genom den "lösa" befolkningens flytt till industriarbeten i städerna fick brist på arbetskraft. Genom ett riksdagsbeslut 1904 möjliggjordes därför *egnahemslån*, en möjlighet för gifta personer som syftade till att främja dem att samtidigt som de var anställda som arbetare inom lantbruk, skulle ges möjlighet att äga sitt boende (småbruk). Satsningen beskrivs "gå på tvärsen" mot såväl industrialisering, urbanisering, arbetarrörelsens som välfärdsstatens frammarsch under denna tid.¹¹ Satsningen på landsbygden genom egnahemslån har tolkats som ett sätt för staten att försöka stabilisera social oro och begränsa rörligheten i samhället. "I de parallella diskussionerna i Danmark, Norge, och Sverige intog omsorgen om samhällets stabilitet en framskjuten plats; egnahembildningen skulle minska rörligheten på arbetsmarknaden, motverka samhällsliga upplösningstendenser, hejda socialismen och lösa "den sociala frågan" genom arbetarnas integration i de egendomsägande klasserna under landsbygdens

⁹ Eva Eriksson, "Den nya staden växer fram", *Byggnadskultur* nr 3/2005. (Denna artikel är skriven som underlag för ett föredrag på konferensen "Swedish Grace" i Stockholm den 12-14 september 2005).

¹⁰ Eriksson, 2005.

¹¹ Edling, 1996, s. 12.

arbetsgivare".¹² Men egnahemspolitiken har även uttolkats som en samtida familjepolitik med ambition att styra och uppfostra den nya hotfulla och många gånger både ogifta och ensamboende arbetarklassen till att anamma borgerliga familjeideal. Den ökade problematiserade osedligheten i de större städerna – inneboendesystem där även det var vanligt att kvinnor förvärvsarbetade och var familjeförsörjare, skulle motverkas genom egnahemslån. Den genusarbetsdelade kärnfamiljen låg i tiden och var grundad i ett särartstänkande där kvinnan var gjord för hemmet medan mannen var familjens självklara huvudman och försörjare. Genom egnahemslån och ett stycke kommunal mark skulle "vanliga" arbetarfamiljer- mamma, pappa barn, bli en intim avskild enhet – i ett eget hus.¹³ Genom en hyreslag, tomträttslag, olika typer av bostadsfinansiering där egnahemslån kan inräknas, började staten nu reglera bostadsutvecklingen åt vad som då uppfattades som önskvärt håll.

Under mellankrigsåren rådde det lågkonjunktur i Sverige. Bostadsbristen var hög i städerna och moderniseringen av bostäderna kom av sig. Bostadsociala utredningen tillsattes 1933 och som resultat av denna gavs nu bl.a. ekonomiskt stöd för s.k. barnrikehus, d.v.s. stöd till "mindre bemedlade" barnrika familjer som bodde trångt och under ohälsosamma förhållanden. Satsningen gällde såväl dem som byggde husen, som de som flyttade in genom särskilt bostadsbidrag.¹⁴ Villkoren som gällde för att få bygglån var att lägenheterna skulle omfatta minst två rum och kök. Totalt byggdes 12000 lägenheter för barnrika familjer i Sverige. Boendestödet har uttolkas som startskottet på den roll som de kommunala och allmännyttiga (icke vinstgivande) bostadsföretagen skulle komma att få i svensk bostadspolitik.

Från år 1930 till ca 1975 var svenskt bostadsbyggande inspirerat av funktionalismen. Arkitekter började använda ett helt nytt formspråk och de tidigare trånga, mörka och ohygieniska bostäderna skulle nu byggas bort till fördel för funktionella, öppna, ljusa och luftiga bostäder med närhet till grönområden. Bostäder skulle vara funktionella och all utsmyckning och dekoration ansågs förlegat. Nya hus byggdes i lådaktiga volymer, med platta tak och putsade fasader. Planlösningarna blev mer öppna och det blev mer vanligt med stora altaner och balkonger.

I Sverige slog funktionalismen igenom som stil genom Stockholmsutställningen 1930. "Planförändringar för att bättre kunna utnyttja bostaden, var något som arkitekterna bakom Stockholmsutställningen lade stor vikt vid. Vardagsrummet skulle användas som samlingsrum för hela familjen medan köken förminskades till ett minimum. Syftet var att förändra människors syn på bostaden".¹⁵ Byggandet av enskilda bostäder i funktisstil kan tolkas utifrån de samtida politiska diskussionerna om folkhem och kris i befolkningsfrågan.

¹² Edling, 1996, s. 188.

¹³ Edling, 1996.

¹⁴ Bengtsson, 2006, s. 110.

¹⁵ <http://www.stockholmslansmuseum.se/faktabanken/funktionalism/>

Makarna Myrdal hävdade att trångboddhet och dålig hygienisk boendestandard och höga hyror ledde till att det föddes allt färre barn i Sverige. För att öka antalet barn önskade Myrdals att barnfamiljer skulle stödjas genom olika reformer som t.ex. större och bättre bostäder, förmånliga bostadslån och subventionerade hyror.¹⁶ Men makarna ifrågasatte även det rådande patriarkala familjesystemet med en yrkesarbetande far och en på heltid hemmaarbetande mor. Det framtida familjeidealet var även fortsättningsvis en kärnfamilj men där även mödrar arbetade utanför hemmet (på deltid),¹⁷ vilket även påverkade bostädernas framtida utformning.¹⁸ Kökets betydelse och storlek minskade samtidigt som det moderniserades medan vardagsrummets storlek ökade – i varje fall i de större villorna. Boende och bostadsbyggandet under 1930- talet hade m.a.o. sina klara klassgränser. För samtidigt som funkisvillor byggdes och bostadsrätten introduceras så införs även ekonomiskt stöd för kommuner att bygga barnrikehus, öka bidragen till egna hem på landsbygden samt till att öka bidragen till att bygga pensionärshem.¹⁹

Bostadsfrågan var under 1900-talet en mycket viktig politisk fråga. Vid olika kritiska tidpunkter som t.ex. världskrigens utbrott infördes hyresregleringslagar för att hindra okontrollerade hyreshöjningar. Oftast rådde politisk enighet i frågan. Tiden direkt efter andra världskrigets slut lades grunden till vad som uppfattades som "modern" bostadspolitik med en ett klart fokus på jämlikhet. System för fördelaktig bostadsfinansiering lades fast (1946) med syftet att modernisera svenska hem med bl.a. badrum, rinnande vatten, avlopp och ny teknik. Renlighet blev en indikator på klasstillhörighet.²⁰ Tveklöst var det en "klassmedveten" socialdemokratisk politik som fördes där allmännyttiga kommunala bostadsföretag favoriserades ekonomiskt gentemot privata byggföretag (vars möjligheter till fördelaktiga lån för bostadsbyggande ändå måste tolkas som gynnsamma), där hyresreglering byggdes in i låneavtalen. "Denna allmänna standardhöjning skulle ske utan att hyresnivån drevs upp, [...] inte mer än 20 procent av en ordinär industriarbetarinkomst skulle gå åt till hyran för en modern familjebostad på två rum och kök".²¹ Men politiken kring moderniseringen av svenska bostäder hade även en könad sida. Hemmets forskningsinstitut inrättas 1944 och det "omoderna" och ineffektiva hemarbetet sattes under vetenskaplig lupp. Genom den nya och många gånger el- och/eller vattenberoende tekniken som dammsugare, tvättmaskiner, kylskåp, frys och indragning av el och vatten så önskades gifta husmödrars hemarbete effektiviseras och professionaliseras, d.v.s. bli ett yrke. Senare har det dock konstaterats att hemmens modernisering på intet sätt kom att frigöra tid för arbetarklassens hustrur. I samband med att bostäderna förbättrades och kvaliteten på hemarbetet ökade, kom dessa kvinnor att lägga än mer tid på husligt arbete än

¹⁶ Patrik Åker, *Vår bostad i folkhemmet. Bilden av hemmet i en organisationstidskrift*, 1998, s. 71ff.

¹⁷ Bersbo, 2012.

¹⁸ Eva Sandstedt, 1999, *Att bo ensam. Om boendeliv i Sverige*, s. 76, Stockholm.

¹⁹ Bengtsson, 2006, s. 110.

²⁰ Boel Berner, *Sakernas tillstånd. Kön, klass och teknisk expertis*, Stockholm 1996, s. 145.

²¹ Bengtsson, 2006, s. 113.

tidigare. Detta berodde på att det parallellt med den tekniska utvecklingen ställdes allt högre krav på ordning och renlighet. Kvinnorna började tvätta, städa, stryka oftare och mer noggrant än tidigare.²² Moderniseringen av gifta kvinnors arbete i hemmet tillsammans med ett förmånligt sambeskattningsystem var två (av flera) samhälleliga subventioner som tillsammans under 1950-talet skapade förutsättningar för det som senare kom att definieras som "hemmafru epoken" som höll i sig fram till mitten av 1960-talet.²³

Högonkonjunktur, fortsatt inflyttning från den svenska landsbygden till städernas industriarbeten, arbetskraftsinvandring, inflation och stigande byggkostnader, ledde i början av 1960-talet till bostadsbrist. Dessa faktorer låg sedermera till grund för det politiska beslutet att bygga 1 miljon nya bostäder på 10 år, vilket också verkställdes under åren 1965-1974.²⁴ Den svenska staten hjälpte till ekonomiskt genom fördelaktiga lån och räntebidrag till allmännyttan men även vad gällde byggande av privata småhus. Husen i de s.k. miljonprogrammen räknas till funktionalistisk byggnadsstil. Sinnebilden är höga enformiga betongklossar, bristfälliga boendemiljöer i någon anonym förort. Idag utgör miljonprogrammets bostäder från perioden en dryg tredjedel av Sveriges totala bostadsbestånd och flera forskare hävdar idag att bostäderna har ett oförtjänt dåligt rykte. De hävdar att bostäderna visst var enkelt utförda utifrån idéer om folkhemmet och om en kärnfamilj, vilket inte alls passar i dagens mångfasetterade och mångkulturella samhälle, men:

Faktum är att miljonprogrammets flerbostadshus är välbyggda och robusta. De uppfördes av en generation arkitekter och byggare som visste vad de gjorde, även om de inte förstod vilka förändringar som skulle komma att prägla Sverige, och i vissa fall kanske experimenterade lite väl mycket med idéer om underhållsfria material. Husen står generellt på en fast grund med en platsgjuten källarvåning och stommarna är stabila konstruktioner, både platsgjutna i betong och med prefabricerade element. Bostadsenheterna är ofta präglade av repetitiva element och system ända ner till detaljnivå.²⁵

Miljonprogrammen får idag även klä skott för en misslyckad integrationspolitik, där bl.a. den förda bostadspolitiken menas leda till ökad segregation, arbetslöshet och utanförskap.

²² Anita Nyberg, *Tekniken – kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbets tid och förvärvsdeltagande 1930-1980-talet*, Linköping 1989.

²³ Yvonne Hirdman, *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*, Stockholm 1992.

²⁴ Bengtsson, 2006, s. 120f

²⁵ Erik Stenberg, 2012, "Flexibelt miljonprogram kan möta nya bostadsbehov", *Miljonprogrammet - utveckla eller avveckla: Formas Fokuserar 20*, s. 3-4.

Marknadsekonomi och den "fria" bostadsmarknaden (1975 - 1995)

*M*ot slutet av 80-talet infördes en ny plan- och bygglag som medförde att den statliga styrningen av bostadsplanering allt mer lades över på kommunerna. Men, de frikostiga statliga bostadssubventionerna började i den ekonomiska krisens 1990-tal upplevas som ett kostsamt problem (300 miljarder). Särbehandlingen av allmännyttans bostadbolag togs succesivt bort av borgerliga regeringar 1991 och 2006 med det huvudsakliga syftet att öppna upp för konkurrens med privata alternativ. Men även andra lagar som tidigare säkerställt alla medborgarens rätt till bostad, låga hyror, samt hyresgästorganisationers inflytande vid ombyggnad av fastigheter, ändrades eller togs bort.²⁶

Tiden 1975-1995 omnämns ofta som inspirerad av postmoderna strömningar, d.v.s. en tid då byggstilar blandades vilt. Detta har uttolkats som en reaktion mot den senare funktionalismens avskalade arkitektur. Mer traditionella material och former återkom. Bygghus producerades industriellt i stora mängder vilket ledde till att "Katalogvillan" lanserades och "bylika" rad- och parhusområden, nära naturen (åter)skapades. Idag råder marknadsekonomiska lagar inom byggbranschen i Sverige. Få (om några) ekonomiska fördelar ges till allmännyttan som idag drivs i vinstsyfte. Men, politiska vindar vänder. Vad framtiden har i sitt sköte är endast något vi kan spekulera i.

Om nutiden och framtiden?

*F*ett genus, eller mer tydligt, ett intersektionellt perspektiv på bostadsbyggande vidgar perspektiven men utmanar samtidigt. Framförallt så utmanas det traditionella och etablerade sättet att tänka och arbeta med bostadspolitik, arkitektur och bostadsbyggande i största allmänhet som något som kan göras objektivt och värdeneutralt.²⁷ Vi kan här se några tecken i tiden.

Feministisk forskning kring bostadsbyggande gör gällande att bostadsbyggande framförallt saknat kvinnoperspektivet och detta har sitt ursprung i avsaknaden av kvinnors medverkan i design, stadsplanerings- och byggprocessen. Just kvinnors erfarenheter generellt, deras rädslor och känsla av otrygghet vad gäller boendeform och boendemiljö menas m.a.o. ha

²⁶ Lagar som togs bort var bostadsförsörjningslagen, bostadsanvisningslagen samt bostadssaneringslagen, se Bo Bengtsson, 2006, s. 140f.

²⁷ *Teaching gender, diversity and urban space. An intersectional approach between gender studies and spatial disciplines*, 2009, red: Anastasia-Sasa Lada.

ignorerats.²⁸ Annan forskning utvidgar problemet till att även gälla andra kategorier i samhället som t.ex. barn, homosexuella och utlandsfödda. De lösningar som presenteras som bot på detta internationella problem har sin grund i den demokratiska principen om alla medborgares lika rätt och möjligheter till deltagande och inflytande i samhället, vilket även inbegriper deras möjligheter att påverka stadsplaneringen och bostadsbyggandet. Internationell forskning visar även att stadsplanering (d.v.s. bostadens placering i relation till arbetet, öppettider i affärer och social service) framförallt missgynnat mödrar som önskar förena familj och arbete. Men att endast fokusera på att göra tillgängligheten större genom att t.ex. förlänga förskolor och affärsers öppettider istället för att arbeta för att föräldrar ska fördela det betalda och obetalda arbetet mer jämlikt mellan sig, menas ha gynnat arbetsgivare (och kanske fäder) mer än de tidspressade mödrarna.²⁹

Svensk forskning visar att flyktingar, unga och ensamstående mammor är de som idag som betalar priset för den förda svenska bostadspolitik. I och med att staten inte längre subventionerar bostadsbyggandet i Sverige och inte heller är inblandad i hur boenden fördelas, missgynnas grupper som har sämre ekonomiska förutsättningar än andra.³⁰ En undersökning som gjordes i Stockholms län 2010 visar att även kvinnor och män har olika villkor på bostadsmarknaden vilket framförallt visar sig när det gäller separationer och skilsmässor. De ensamstående mammorna återfinns i stor utsträckning inom arbetaryrken och bor i större utsträckning än sina f.d. män i hyresrätter i flerbostadshus.³¹ Ojämliga förhållanden mellan paret under äktenskapet/relationen och på arbetsmarknaden poneras vara orsakerna till att just kvinnor mer ofta än män tvingas flytta till en mindre och billigare hyreslägenhet medan män oftare har råd att bo kvar i det gemensamt köpta huset eller välja andra boendeformer än hyresrätter.

Sveriges Bygginstrumenter (BI) har i flera olika rapporter kartlagt framtida tecken för bostadsbyggandet i Sverige och visar bl.a. att antalet barn- och ungdomskullar minskar i princip hela Sverige vilket i sin tur naturligtvis påverkar byggandet på mer än ett sätt. Nya bostadsformer efterlyses även för den allt mer åldrande befolkningen som idag menas ha andra krav på boende och service än tidigare generationers äldre. Rapporter visar även att ensamboenden ökar och att bostadspriser spelar roll för såväl den enskilda individen som samhällsekonomin (bostadsbubblan). Lagar och reformer är föränderliga och allt som ofta har samhälleliga intressen och tidstypiska idéströmningars om byggnadsstil samvarierat d.v.s. lagar och reformer har angivit vilken stil och typ av material som är att föredra. Detta

²⁸ Jos Boys, "Conceptualizations of gender and space within feminist research – playing with (in)difference? 30 years of gender and space", Utrecht 2009; se även Carina Listerborn, Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik, Göteborg 2002.

²⁹ Maria Dolores Garcia-Ramon, Anna Ortiz, "Teaching and research on gender in Spanish geography", Utrecht 2009, s. 60f.

³⁰ Irene Molina, *Etnisk diskriminering i boendet*, Norrköping 2006.

³¹ Helen Ekstam & Eva Sandstedt, Rapport 2010:16, *Stadsmiljö, bostad och vardagsliv i Stockholm*, Länsstyrelsen Stockholms län, s. 42.

har naturligtvis påverkat hur och var det byggts. Inget tyder dock på att den framtida staten skall funktions-, mått- och materialbestämma allt.³²

Vad denna historiska översikt om svensk bostadspolitik och bostadsbyggande framförallt visar är att staten haft intresse av var, hur och för vem boplatser och boendemiljöer skall formas och har "uppmuntrat" viss typ av byggande genom lagar, reformer och ekonomiska subventioner. Samtida föreställningar om t.ex. kön och familj, socialklass, etnicitet och ålder har bevisligen också spelat roll för vem/ vilka bostäder byggts i Sverige vilket också fungerat exkluderat andra kategorier och grupper av medborgare. Så innan nya projekt om framtidens byggande av bostäder inleds är det bra att sondera terrängen och reflektera över framtidens bostadspolitik och de värderingar och självklara antaganden som den bör bygga på då det troliga är, att regler, ekonomiska subventioner och marknadsekonominns lagar kommer gynna visst bostadsbyggande och boendeformer samtidigt som de missgynnar andra. Men, vi bör även reflektera över vad det innebär rent faktiskt att ha ett genus/intersektionellt perspektiv på framtidens bostadsbyggande. Ska det handla om att ordna så att fler kvinnliga, utlandsfödda arkitekter/designers ska utbildas i en annars manlig och vit dominerad yrkeskår? Att fler kvinnor, barn och personer med utländsk bakgrund engageras i den kommunala bostadspolitiken och att deras erfarenheter också får prägla stadsplanering och bostadsbyggande? Att fler "billiga" hyreslägenheter byggs för ensamstående mödrar? Innebär ett genus- och intersektionellt perspektiv på bostadsbyggandet att politiken den grundas i ska utgå ifrån antaganaden om könens, sociala klassers och etniska *olikheter* eller bör utgångspunkten vara dessas likhet? Där om tvista nog även fortsättningsvis de lärde.

Referenslista

Bengtsson, Bo, " Sverige – kommunal allmännyttan och korporativa särintressen", *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*, Malmö 2006, red: Bo Bengtsson.

Berner, Boel, *Sakernas tillstånd. Kön, klass och teknisk expertis*, Stockholm 1996.

Bersbo, Zara, "Rätt för kvinnan att blifva människa – fullt och helt". *Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971*, Växjö 2012.

Boys, Jos "Conceptualizations of gender and space within feminist research – playing with (in)difference? 30 years of gender and space", *Teaching gender, diversity and urban space*, Utrecht 2009, red: Anastasia – Sasa Lada.

³² BI är byggindustrins bransch- och arbetsgivarorganisation med ca 3.100 medlemsföretag (bygg-, anläggnings- och specialföretag). Rapporterna som hänvisas till hittas på deras hemsida <http://publikationer.bygg.org/>.

Smart Housing, nov 2014

Delprojektet "Genusperspektiv på boendebehov"

Fil d. i historia Zara Bersbo

Dolores Garcia-Ramon, Maria; Ortiz, Anna, "An intersectional approach between gender studies and spatial disciplines, Teaching and research on gender in Spanish geography", *Teaching gender, diversity and urban space*, Utrecht 2009, red: Anastasia – Sasa Lada.

Edling, Nils, *Det fosterländska hemmet. Egnahemspolitik, småbruk och hemideologi kring sekelskiftet 1900*, Stockholm 1996.

Ekstam, Helene & Sandstedt, Eva, *Stadsmiljö, bostad och vardagsliv i Stockholm, Rapport 2010:16*, Länsstyrelsen Stockholms län

Eriksson, Eva, *Den moderna stadens födelse: svensk arkitektur 1890-1920*, Stockholm 1990.

Eriksson, Eva, "Den nya staden växer fram", *Byggnadskultur* nr 3/2005.

Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet tillrätta: studier i svensk folkhemspolitik*, Stockholm 2010.

Hirdman, Yvonne, *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*, Stockholm 1992.

Listerborn, Carina, *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, Göteborg 2002.

Matovic, Margareta, *Stockholmsäktenskap: Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*, Stockholm 1984.

Molina, Irene, *Etnisk diskriminering i boendet*, Norrköping 2006, Integrationsverket.

Nyberg, Anita, *Tekniken – kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsid och förvärvsdeltagande 1930-1980-talet*, Linköping 1989

Sandstedt, Eva, *Att bo ensam. Om boendeliv i Sverige*, Stockholm 1999.

Stenberg, Erik, "Flexibelt miljonprogram kan möta nya bostadsbehov", *Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla: Formas Fokuserar 20*, 2012.

Svensk författningssamling nr: 25 1874, Kungl. Maj:ts nådiga Byggnadsstadga för rikets städer Given Stockholms Slott den 8 maj 1874.

Teaching Gender, Diversity and Urban Space. An Intersectional Approach between Gender Studies and Spatial Disciplines, 2009, red: Anastasia-Sasa Lada

Thörn, Kerstin, *En bostad för hemmet - Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889 – 1929*, Umeå 1997.

Åker, Patrik, *Vår bostad i folkhemmet. Bilden av hemmet i en organisationstidskrift*, Lund 1998.

Webadresser

<http://www.stockholmslansmuseum.se/faktabanken/funktionalism/>

<http://publikationer.bygg.org>

Projektbeskrivning

Projektansökan avser förstudie
Genomförandeperiod: 2015

Projektledare: Johanna Rosenqvist, Linnéuniversitetet

Projekttitel: Skava mot normen. SHS moduler under besättning

Innehållsföreteckning

Syfte.....	1
Mål.....	2
Potential.....	2
Behovsbeskrivning	2
Metoder för genomförande	3
Genomförbarhet.....	4
Aktörskonstellation	5
Organisationsnummer och arbetsställe.....	6
Projektets potential	6

Sammanfattning

Förstudien "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" syftar till att kritiskt laborativt undersöka de innovativa designlösningar som arbetats fram i projektet Smart Housing Småland (SHS). Projektet utgår från den fullskalemodul som framställts inom ramen för SHS för att undersöka vem dagens boendeförhållanden är designat för och hur det påverkar framtidens möjliga boendeformer. Projektet anlägger ett normkritiskt intersektionellt perspektiv på boendedesign. Parametrar som kön, klass, etnicitet och generation tas i beaktande för att möta framtidens mångfald och skiftande familjekonstellationer. Till projektet inbjuds olika möjliga framtida brukare men även design- arkitektur- och genusforskare samt boende- och bygganderepresentanter som workshopsdeltagare. SHS fullskalemodul möjliggör fullskaleanalys i workshopform utifrån deltagarnas situerade erfarenheter. Projektet är problematiserande, metodutvecklande och kommer att bidra till kunskapsutbyte mellan regionens boende- och byggnadssektor och kvalificerade forskare. Möten i modulerna ger möjligheter till innovationstänkande inom fasta men påverkbara ramar.

Syfte

"Skava mot normen. SHS moduler under besättning" har som långsiktigt syfte att bidra till normkritisk innovation i byggande- och boendemiljöprojektering. Vi börjar hos de medverkande företagen (arkitektkontor och modulproducenter) och forskningsinstitutionerna Högskolan i Jönköping och Linnéuniversitetet som bidragit till framtagandet av Smart Housing Småland (SHS) fullskalemodul. Under förstudieprojektiden fokuseras utveckling av metoder som främjar normkritisk innovation i öppna och sökande processer utifrån de komplexa designprodukter som SHS- modulerna utgör. Att alla de kroppar och kompetenser som stiger in i de färdigställda modulerna är medverkande i analysen utgör den grundläggande gemensamma metoden och det mest omedelbara syftet. "Möten i Modul1" är arbetsnamnet på en rad symposier/workshops under projektiden där samtalet kring den normkritiska innovationen kan börja.

Mål

Målet med förstudien "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" är att identifiera möjliga och lämpliga samarbetsformer mellan parter i projektet Smart Housing Småland (SHS) kring kritiska genusperspektiv för att ytterligare stärka innovationsförmågan i den egna organisationen. Det är ett sätt att tillsammans testa beprövade och obeprövade metoder och mainstreama ett normkritiskt angreppssätt för att utveckla innovationer.

Potential

SHS moduler är ett bostadspolitiskt erbjudande där nya och förbättrade lösningar för industriellt tillverkade bostäder av trä kan lösa bostadsbrist och bidra till ökad hållbarhet med en yteffektiv, energieffektiv och rationell bostad. Den kreativa innovationsmiljön SHS med sin triangulering av forskning-industri-gestaltning har användaren i centrum i en slutvision. Dock är den primära målgruppen i det första skedet politiker/beslutsfattare samt media. Längst ner i prioritet kommer de boende. Genom "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" vill vi råda bot på det inför kommande modulutvecklingsprojekt och sätta konkreta boendeerfarenheter i fokus för vår metodutveckling, tillsammans med arkitekter och producenter. Potentialen och nyttan i ett normkritiskt perspektiv är att invanda mönster ifrågasätts. Exponeringsytan för möjligheter till innovationer ökas därmed. När erfarenheter delas i respektfulla möten i en kreativ miljö kan de omsättas till att vidga det gemensamma rummet.

Resultaten kan användas i det fortsatta modulbyggandet i SHS och effekterna om projektet i sin helhet lyckas torde vara en normkritisk process i alla deltagande företag och i slutänden bättre bostäder i framtiden.

Behovsbeskrivning

Den slutanvändare som i framtiden gynnas av projektet "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" är framtida boende. Det behov som förstudien tar sikte på är att genussäkra innovationsprocessen hos de hustillverkare och arkitektkontor som bygger och färdigställer modul för Vinnväxt-miljön Smart Housing Småland (SHS) samt en förståelse för och systematisering av innovationsprocessens genusaspekter hos SHS.

Inom ramen för Vinnväxt-miljön Smart Housing Småland (SHS) byggs en modul som har planerad uppställningsort på Linnéuniversitetet efter att ha presenterats på Almedalsveckan 2014. Det är ett unikt tillfälle för tillgängliggörande som kan tas tillvara av såväl universitetets forskare och studenter som det omgivande samhällets institutioner och företag med intresse för byggande och boende.

Det laborativa utforskandets metod bygger på att vi har tillgång till den modul som färdigställts inom ramen för SHS under arbetsnamnet *Bostadsprototyp 1.0*. Prototypen är utformad av flera olika arkitektkontor, hustillverkare och andra företag engagerade i byggande och färdigställande.

Bostadsprototyp 1.0 är en volymmodul med måtten 4x13,5 meter. Den innehåller 1-2 bostäder för minst 2 personer. Den är utformad med inriktning på bostadsbehov för unga och tänkt del i flerbostadshus med upp till 6 våningar och varje modul byggs färdigt i fabrik. Denna prototyp skall följas av flera moduler under kommande år. Det är viktigt att denna process genomsyras av ett normkritiskt perspektiv som inte bygger in

dagens stereotyper i framtidens boendemiljöer.

Kopplingen till SHS är viktig för att det är en kompetent och välsammansatt miljö. Arkitektkontoren (Arkitektbolaget; Tengbom; Strindberg Arkitekter; Prefab Design Studio; NOOA; AIX) och hustillverkare (Flexator och Hjärtevadshus) samt andra medverkande företag har jobbat utifrån sina kompetenser för att färdigställa modulexemplet. Tillgången till modulen *Bostadsprototyp 1.0* gör att vi tillsammans kan göra fullskaleanalys i workshopform, vistas i miljön och dela våra situerade erfarenheter samt de exempel och processer som vi genom vår samlade kompetens bär med oss till diskussionsbordet.

En processmodell för att tillämpa kritiskt genusperspektiv i SHSs innovationsprocess skulle kunna bidra till att inte bara en sorts kroppar, en sorts familjebildningar skulle kunna befolka morgondagens moduler.

Metoder för genomförande

De angreppssätt för genomförande som är planerade är baserade på beprövade metoder som deltagande observation, men även workshopdesign och pedagogiska möten. En självklar utgångspunkt är metoder som utvecklats för historisk contextualisering och upplevelsebaserad analys av design och arkitektur. Modulexemplet möjliggör en fullskaleanalys i workshopform utifrån deltagarnas situerade erfarenheter. Projektet är dock till sin natur i hög grad problematiserande och metodutvecklande. Varje inbjuden deltagare har i uppgift att rekrytera och ta med sig in i modulen en möjlig framtida brukare. Normkritiska situationer iscensätts i modulerna på olika sätt. Det vill säga, de effekter på våra olika kroppar som erfars när vi vistas tillsammans i modulerna, ligger till grund för fortsatt utveckling av kommande moduler. Symposie- och workshopsdeltagarna – de framtida brukarna, regionens boende- och byggnadssektor och kvalificerade forskare – bidrar i lika hög grad till kunskapsutbytet.

Förstudien "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" följer SHS utvecklade plan för sk "följeforskning". Det är ett integrerat strategiskt utvecklingsverktyg som dokumenterar och analyserar perspektiv, roller och åtaganden hos aktörerna; arbets- och organisationsformer. Men framförallt och kanske viktigast för "Skava mot normen": Följeforskningen fokuserar skeenden i utvecklingen av innovationsmiljön samt innovationsmiljöns agerande i förhållande till andra satsningar för att understödja utbyten av erfarenheter med andra innovationsmiljöer, liksom för att identifiera behov av kompletterande kompetenser och vetenskaplig kunskap. Förstudien "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" börjar i SHS behov av nulägesanalys eller nollpunktskartläggning. Projektet har potential att utvecklas efter inledande kartläggningsperiod parallellt med SHS upplägg med halvårsvisa enkäter och intervjuer med nyckelaktörer; löpande dialog mellan följeforskare och strategisk ledning samt den årliga stora SHS-workshopen. Vidare har SHS erfarenhet av sk "framtidens verkstäder" med upp till 90 deltagare som har visat sig vara en produktiv arbetsform. Deltagarna välkomnade den öppna formen som saknats inom dessa branscher. Förstudien "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" vill ta fasta på detta och erbjuda workshops i situationsanpassade former och projektsamarbeten med genusperspektiv, till gagn för framtida brukare såväl som forskningsmiljön och företagen.

Genomförbarhet

Tids- och aktivitetsplan för Möten i Modul1-symposier i workshopform under projektiden där samtalet kring den normkritiska innovationen kan börja:

februari 2015

Inventerande methodsymposium – metoder för att genusanalysera design och queera rum.

Analysevent 2 – att vistas i en prototyp - med middag (och övernattning)

(deltagare: projektdeltagare + inbjudna deltagare + företagen som deltagit/SHS)

maj 2015

Sökande symposium – metoder för att mainstreama normkritiskt

Analysevent 3 med (möjligheter till övernattning och) frukost

(deltagare: projektdeltagare + inbjudna deltagare + företagen som deltagit/SHS)

- > rapportskrivande

augusti 2015

Sammanfattande symposium – rapportering granskande och med möjlighet till

Analysevent 4

(deltagare: öppet för nya intressenter samt tidigare inbjudna deltagare)

De **resurser** som redan finns är rum för möten: Modulen *Bostadsprototyp 1.0* samt andra lokaler vid universitetet samt god infrastruktur i fråga om möjligheter till uppkoppling och kommunikation. Till de resurser som finns vid Lnu och inom SHS-projektet är kontaktnät och resurser för spridning av information och genomförande av event samt möjligheten till synergieffekter genom redan planerade sammankomster och möten. Studenterna och möjligheten att lägga undervisning i olika former i och kring modulerna för såväl genus-, design- som kulturledarutbildningar är ytterligare en resurs att nämna i sammanhanget.

Budget

Budgeten är beräknad utifrån en sammanlagd arbetsinsats av projektteamet uppgående till motsvarande 20% av en heltid under projektidens åtta månader. (Se vidare bilaga)

Forskningsansökan Vinnova
Skava mot normen. SHS moduler ... 2014-09-12

Sammanställning av budget	2015	Total kostnad
Löner	145 676	145 676
Drift	91 500	91 500
Lokaler	14 568	14 568
Indirekta kostnader	62 641	62 641
Summa kostnader:	314 384	314 384

Plan för nyttiggörande av resultatet

Utöver det nyttiggörande som sker vid Möten i Modul1 är planen att en projektrapport för arbetet med "Skava mot normen. SHS moduler under besättning" ska skrivas, medel för färdigställande och spridning av den ska sökas. Men framförallt ska de deltagande forskarna ut och delge erfarenheter. Sammantaget bidrar detta till nyttiggörande av

resultatet av projektet. Den nytta som vi ser med projektet på medellång sikt är att det finns goda möjligheter att mainstreama modeller, metoder och erfarenheter i de konkreta byggprojekt som finns inom SHS och till vilket flera deltagare kan knytas. Den mer långsiktiga nyttan av projektet är att den normkritiska samarbetsmodellen som vi hoppas blir resultatet kan kommuniceras och bidra till bättre boende i framtiden.

Aktörskonstellation

Nedan beskrivs aktörskonstellation för förstudien Gendered Smart Housing inklusive roller och arbetssätt. Johanna Rosenqvist är projektledare och samordnare. I projektteamet ingår Helene Ahl och Zara Bersbo. Projektteamet beskrivs först och sedan anges en rad vidtalade villiga workshopsdeltagare och kompetenser som ska ges möjligheter att medverka vid Möten i Modul1.

Helene Ahls kompetens är viktig för projektet på många sätt. Hon är professor i företagsekonomi vid Högskolan för lärande och kommunikation vid Högskolan i Jönköping och har forskat och publicerat sig inom såväl innovation, genus som pedagogik. Fram till 1996 arbetade Helene på olika företag i USA och i Sverige med marknadsföring, marknadsanalys, produktutveckling och internationell handel. År 2002 disputerade hon vid Jönköping International Business School. Hennes avhandling är en kritisk granskning av forskningstexter om kvinnors företagande ur ett genusteoretiskt perspektiv. Hennes forskning inom området genus och entreprenörskap är internationellt erkänd.

Zara Bersbo är lektor vid Linnéuniversitetet. Hennes avhandling i ämnet historia *"Rätt för kvinnan att bli människa – fullt och helt". Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971* blottlägger de värderingar och självklara antaganden om kön, klass och civilstånd som erkännanden av kvinnors utökade rättigheter och ekonomiska och sociala förmåner under perioden grundades i, och hur dessa påverkade olika kvinnors ekonomiska handlingsutrymme. Inom ramen för SHS skriver hon hem- och hushållsforskningens historia.

Johanna Rosenqvist är lektor i konst- och bildvetenskap vid Linnéuniversitetet samt lektor i konsthantverkets teori och historia vid Konstfack, Stockholm. Avhandlingen *Könsskillnadens estetik? Om konst och konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- och 1990-talen*, (2007) undersöker hur genus påverkar möjligheten att verka i olika genrer och professionella fält. Hennes postdok projekt "Konsthantverkande och performativitet" vid Lunds universitet syftade till att undersöka performativa aspekter av konsthantverkande, hur kön iscensätts genom görande i olika rum samt hur kön, kropp, rörelser och rum samverkar i situationer. Rosenqvist är vidare programansvarig för kandidatutbildningen för Kulturledarprogrammet vid Linnéuniversitet som under 2012 erhöll medel från Tillväxtverket för att utveckla entreprenörskap i kulturella och kreativa näringar. Och tillsammans med bland annat Otto von Busch, Åsa Ståhl och Kristina Lindström har hon tidigare utvecklat det akademiska samtalets och den kreativa workshopens performativa möjligheter.

I förstudien använder vi våra pedagogiska- tillika ämnes-kompetenser till att skapa möjligheter för utforskande möten i modulen. En rad personer bidrar till dessa möten:

SHS (ett samarbete mellan SP, HJ och Lnu)

Samtliga involverade företag och partner men särskilt Per-Erik Eriksson, SP Trä, processledare som också är Modulprojektledare; Professor Erika Lagerbielke, glasdesigner; professor Magnus Silfverhielm, arkitekt och delaktig i modulutformningen genom AIX; projektledare Kaj Granath, Högskolan i Jönköping, har inom ramen för SHSs i en förstudie studerat vilken typ av bostäder som efterfrågas idag men där dagens marknad inte förmår leverera, och föreslå metoder för hur vi skall arbeta vidare med denna frågeställning.

Linnéuniversitetet:

Sara Hyltén-Cavallius, prefekt för Institutionen för design, mångårigt ledande och drivande utbildning för hållbar utveckling.

Hanna Hallgren och Anna Adenjii, lektorer vid Genusvetenskap. De forskar och föreläser bland annat om intersektionalitet som metod och empiri samt kreativt och normbrytande vetenskapligt skrivande.

Linda Fagerström, lektor i konst- och bildvetenskap. Som frilansande kritiker och kurator ger hon konst- och genusfrågor en röst. I sin forskargärning har hon bland annat gjort en genomlysning av genusaspekter på designfältet i boken *Kön, genus & design. Om en designerroll i förändring* (2010)

Externa workshopsdeltagare:

Samarbetsprojekt MYCKET (Mariana Alves, Katarina Bonnevier och Thérèse Kristiansson). Sedan avhandlingen *Behind Straight Curtains: Towards a Queer Feminist Theory of Architecture* (2007) har Katarina Bonnevier visat på en rad radikala undersökningsmetoder och en systematiskt normkritisk agenda. Samarbetsprojekt MYCKETs forskning är finansierad av Vetenskapsrådet vid Arkitektur- och designcentrum. De har undersökt former för medverkan i exempelvis Nattklubb på arkitekturmuseum och i utställningen Framtidsland på Arbetets museum i Norrköping som dels presenterar dagens forskning och dels nya idéer skapade med hjälp av ungdomsgrupper.

Marcus Jahnke som med sin banbrytande *Hantverkskilt* och avhandlingsarbetet *Meaning in the Making: Introducing a Hermeneutic Perspective on the Contribution of Design Practice to Innovation* (2013)– erbjuder en bred palett av praktisk design med normkritik. De erfarenheter som gjorts i Genuslabbet (med bl a Marcus Jahnke och Mariana Alves) och av MYCKET är högst välkomna i Gendered Smart Housing kritiska granskning av moduler för framtida boende.

Organisationsnummer och arbetsställe

Linnéuniversitetet. Organisationsnummer: 202100-6271

Projektets potential

"Skava mot normen. SHS moduler under besättning" har potential att bidra till utveckling av normkritisk innovationsförmåga genom kunskapsutbyte om metoder för integrering av ett intersektionellt förhållningssätt i innovationsprocesser.

CV-bilaga

Skava mot normen

CV: n för projektledaren

Namn: Johanna Rosenqvist

Född: 1971

Kön: kvinna

Titel/funktion: fil.dr., projektledare

Omfattning av medverkan i projektet: 7%

CV: n nyckelpersoner i projektteam

Namn: Zara Bersbo

Född: 1967

Kön: kvinna

Titel/funktion: fil.dr., medforskande

Omfattning av medverkan i projektet: 7%

Namn: Helene Ahl

Född: 1958

Kön: Kvinna

Titel/funktion: Professor, medforskande

Omfattning av medverkan i projektet: 5%

Johanna Rosenqvist (f 1971)

Almbäcksgatan 18b, 21154 MALMÖ, tel 070/6985675

Curriculum Vitae

Examina

Filosofie doktorsexamen, Konstvetenskap, Lunds universitet 20 december 2007
Filosofie magisterexamen, Konstvetenskap, Lunds universitet 7 april 2000
Filosofie kandidatexamen, Idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet, 7 april 2000

Anställningar, uppdrag (i urval):

Lektor i konsthantverkets teori och historia, Konstfack, Stockholm 2014- 2019
Post doc. forskare, Konsthistoria och Visuella studier, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet 110401-130331
Universitetslektor, konst- och bildvetenskap, Linnéuniversitet 101220-tillsv
Universitetslektor, konst- och bildvetenskap, vik. motsv. 50% tjänst, Linnéuniversitet 100101-101220
Gästlektor, design, motsv. 40% tjänst, Linnéuniversitet 100101-101231
Undervisning (10-20%) inom ramen för projekt "Implementing a critical gender perspective in art history/visual culture", Institutionen för konst- och musikvetenskap, Lunds Universitet 040101-070115
Curator och utställare "Resercher in Residence" Kunst industrimuseum, Köpenhamn. Med Pontus Lindvall och Craft in Dialogue 050401-050612

Anordnande av konferenser, symposier

Symposium om Critical Doing med Syntjuntan-workshop, arrangerat tillsammans med Sara, Kjellberg, Robert Willim, Thomas Olsson, Institutionen för Kulturvetenskaper, Lunds universitet, 8 mars 2012
Knit Work-symposium, om hantverk i teori och praktik, Jönköpings läns museum Jönköping, med Otto von Busch, 23-14 september 2009
"Genuspedagogiska gärningar. Subversiv och affirmativ aktion", ett tvärvetenskapligt, skandinaviskt symposium om konst, pedagogik och feminism, Skissernas museum, Lund. Initierat och arrangerat tillsammans med Maria Carlgren, Linda Fagerström och Katarina MacLeod, 15-16 augusti 2009

Sakkunniguppdrag, fackgranskning (i urval):

Reviewer för konferens NORDES2013, Full papers april 2013
Reviewer för konferens CUMULUS2013, Posters & Exploratory papers mars 2013
Referensgrupp utställningsprojektet Ond design, Röhsska museet 2011
Fackgranskning Penny Sparke, *Design och postmodernitet*, Raster förlag 2009

Deltagande i konferenser och symposier (i urval):

Presentation av paper "Design as Craft. Performativity and Interpellation in Design History", 10th European Academy of Design Conference - Crafting the Future, HDK, Göteborg, 18 april 2013
Chair, session "Reconsidering the Carpet Paradigm", NORDIK konsthistorisk konferens, Stockholms universitet, Stockholm 24-17 oktober 2012
Föredrag "Performative Handicraft and the Aesthetics of Sexual Difference?" vid temadag om profession och kultur, Nätverket för främjandet av arbetslivsforskning inom konst- och kultursektorn (AKK), Linnéuniversitetet Växjö, 30 september 2011
Paperpresentation och Workshop med. med Melin, Margareta; Lindström, Kristina; Ståhl, Åsa: Patch Work Panel", ISEA2011, Istanbul, Turkiet, 20 september 2011, <http://isea2011.sabanciuniv.edu/panel/patchwork-panel-conceptualising-seams-separate-and-stitch-together>

Johanna Rosenqvist
Publikationsförteckning (i urval)

Monografier

Könsskillnadens estetik? Om konst och konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- och 1990-talen, (diss., Lund) Nordiska museets förlag, Stockholm 2007 (ISSN: 0346-8585, ISBN: 978-91-7108-516-0)

Redaktörskap

Crafting Cultural Heritage, (red. Almevik, Palmsköld & Rosenqvist), Gothenburg Studies in Conservation Göteborg (ISSN 0284-6578) under utgivning

Genuspedagogiska gärningar. Subversiv och affirmativ aktion, (red. Carlgren, Fagerström, Macleod & Rosenqvist), Stockholm: Vulkan förlag 2011 (ISBN 978-91-637-0172-6)

Antologier, medverkan i

"Traditionen och gästforskningens villkor. Om förutsättningarna för det konstnärliga projektet Tradition Matters" i Bergström, Inger (red) *Everything Matters*, Stockholm 2012 (ISBN 978-91-637-1597-6)

"Fortsatt implementering av ett kritiskt genusperspektiv", tillsammans med Macleod, K., i *Genuspedagogiska gärningar. Subversiv och affirmativ aktion*, (red. Carlgren, Fagerström, Macleod & Rosenqvist), Stockholm: Vulkan förlag 2011 (ISBN 978-91-637-0172-6)

"Damernas doktor Fischer" i Olsson, Annhelén (red), *Yllebroderier: Berättande folkkonst från Norden*, Hemslojdens förlag, Stockholm 2010 (ISBN 91 977539-3-9 och 978-91-977539-3-7)

"Implementing Craft In the Institution of Art" i *Crafted Form: Continuation, praxis and reflection* (red Zandra Ahl och Päivi Ernkvist), Vulkan förlag Stockholm 2008 (ISBN: 978-91-633-3563-1)

"Hemslojd som feministisk strategi?" i *Den feminina textilen: makt och mönster*, Birgitta Svensson & Louise Waldén (red), Nordiska museet förlag, Stockholm 2005 (ISBN: 9171084991)

"Om High Heel Sisters Stand Piece i Stockholm, mars 2004: Föreställningar om teori i praktiken eller en ny treenighet utmanar patriarkatet" i *En blick från sidan. Genusforskning under tre decennier*, red. Linda Fagerström och Maria Nilson, Gondolin, Lund 2005 (ISBN: 9188821870)

Artiklar, konferensproceedings, rapporter

"Design as Craft. Performativity and Interpellation in Design History", i 10th European Academy of Design Conference proceeding (ISBN nr 978-91-979541-5-0) http://meetagain.se/papers/seven/design_as_craft.pdf

"Stitching Together an Editorial Sewing Circle" med Ståhl, Åsa; Lindström, Kristina; Melin, Margareta, Conference proceedings, ISEA2011, Istanbul Turkiet 2011
<http://isea2011.sabanciuniv.edu/paper/stitching-together-editorial-sewing-circle>

"Crafting Knowledge?" med Palmsköld, Anneli Paper from the Conference "Current Issues in European Cultural Studies", Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (ACSIS) i Norrköping 15-17 juni 2011, Conference Proceedings, Linköping University Electronic Press
http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=062

"Transgressing the borders of textile art" Gender and Power in the New Europe 5th Feminist European Research Conference", Lunds universitet, 20-24 augusti 2003.
Paper:http://www.aletta.nu/epublications/2003/gender_and_power/5thfeminist/paper_503.pdf

CV

Namn: Zara Bersbo

Födelsedatum: 670518 2167

Examina

Doktorsexamen: Filosofie Dr i historia

Titel på avhandling: *"Rätt för kvinnan att bli människa – fullt och helt."* Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971, Linnéuniversitetet 2012 01 27

Gymnasielärarexamen 2003

Ämnen: historia/religion, Växjö universitet 23 januari 2003

Högskolepedagogisk utbildning:

15 hp högskolepedagogik, Växjö universitet 2008

Anställningar och undervisningserfarenhet (i urval)

Juli 2013 – juli 2014 - Lektor 85- 94% vid institutionen för utbildningsvetenskap

Kursansvar, kursutveckling och undervisning på lärarutbildningen. Även undervisning och handledning på institutionen för socialt arbete.

31 juni -13 – dec 2011, Lektor i historia vid institutionen för kulturvetenskaper

Kursansvar, kursutveckling, undervisning och handledning vid ämnet historia. Även undervisning och handledning på institutionen för socialt arbete.

Dec 2011 - maj 2005

Doktorand 80 % i ämnet historia vid (Växjö) Linnéuniversitet. Under denna tid undervisade jag och handledde ett flertal studenter. Flertalet av dessa studenter läste vid lärarutbildningen.

Publikationer (i urval)

Monografier

"Rätt för kvinnan att bli människa, fullt och helt." Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971, akademisk avhandling, Linnéuniversitetet, Växjö 2012.
<http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:464343/FULLTEXT01.pdf>

Peer-review granskade artiklar

"Free to divorce or protection of marriage? The divorce laws in Denmark, Norway and Sweden in the early twentieth century", *Journal of Family History* 2011, medförfattare: Nathalie Le Bouteillec, Zara Bersbo & Patric Festy
Artikeln finns att läsa på <http://jfh.sagepub.com/content/36/2/191.full.pdf+html>

Del i antologi

"Självständig och beroende. 1921 års giftermålsbalk och den gifta kvinnans ekonomiska medborgarskap", *Det politiska äktenskapet: 400 års historia om familj och reproduktion*, red: Bente Rosenbeck & Hanne Sanders, Stockholm 2010.

Zara Bersbo CV, forts

Populärvetenskapliga artiklar

”Kvinnors deltidsarbete – en fråga om rättighet eller tvång? Debatten om gifta kvinnors deltidsarbete i den svenska riksdagen 1942”, *E-tidskriften Humanetten* VT 2006.

Artikeln finns att läsa på

http://lnu.se/polopoly_fs/1.25988!HumaNetten%2C%20Nr%2018%2C%20v%C3%A5ren%202006.pdf

Internationella konferensbidrag

Åbo 2005, Nordiska kvinnohistorikermötet

Paper: *En dold emancipation? En (kommande) studie om underhållsskyldighet till make vid skilsmässa åren 1915-1974.*

Amsterdam 2006, The European Social Science History Conference (ESSHC)

Session: Labour contracts and marriage contracts ESSHC,

Paper: *On the opposition in the Swedish Parliament in 1920 against the proposal of a new act of marriage*

Reykjavik, Island 2008, Det nordiska kvinnohistorikermötet

tema: Genus och arbete

Paper: *Försörd eller försörjare? Fredrika Bremerförbundet och de socialdemokratiska kvinnornas kamp för den svenska kvinnans ekonomiska medborgarskap 1873-1935.*

Utrecht, Holland 2009 World Economic History Congress (WEHC)

Paper: *The mutual and equal obligation to support – a story about differences . A gender perspective on the economic aspects and effects of the “Nordic” law of marriage and divorce in 1915 and after*

Glasgow 2012 The European Social Science History Conference (ESSHC)

Session: Renegotiating Marriage, Motherhood, and Womenly Duties

Paper: *For the Good of the state - Formation and Transformation of Swedish Women's Economic Citizenship 1921-1971*

Nationella konferensbidrag

Höör 2008 konferens om nordisk äktenskapslagstiftning

Paper: *Skilsmässolagstiftning och försörjning. Svensk lag och politisk debatt i frågan om makars efteräktenskapliga försörjning 1913-1952.*

Linköpings Universitet 2008 Konferens Sveriges genushistoriker (Skogh)

Paper: *Äktenskap, kön och försörjning*

Göteborgs Universitet 2010 Konferens Sveriges genushistoriker (Skogh)

Paper: *Likställd eller jämlik? Försörd eller försörjare? Kvinnorörelsens politiska visioner, klass och äktenskapsideal 1873-1921*

HELENE AHL

CV

Högbergsgatan 22, SE-554 46, Jönköping, Sweden, +46 36 12 48 67

e-mail: Helene.Ahl@hbk.hj.se

web: www.encell.se

PRESENT POSITION:

- Professor in Business Administration and Research Director of the Lifelong Learning research group at the School of Education and Communication, Jönköping University, since March 2011.

EDUCATION AND ACADEMIC TITLES

- Full professor in Business Administration, Jönköping University, Jan 1, 2010.
- Associate professor (*oavlönad docent*), Business Administration, Jönköping University, June 16, 06.
- Research Fellow (*forskarassistent*), in 2004, Swedish Research Council, Committee for the Educational Sciences.
- Ph.D., Business Administration, Jönköping International Business School, Jönköping University, September 9, 2002. Financed by the Swedish Research Foundation.
- M.B.A., Master of Business Administration, The Anderson School of Management at UCLA, Los Angeles, USA, June 1985. A two-year management education. Fulbright scholar. Dean's list.

APPOINTMENTS AND MEMBERSHIPS:

- Member, Research Council of the School of Education and Communication, since 2009.
- Director of Encell, School of Education and Communication, 2010.
- Member, present or past, of the following professional associations:

Scandinavian Academy of Management

Gender in Management Special Interest Group

Nordic Educational Research Association

European Academy of Management

European Group for Organizational Studies

Swedish Interactive Research Association

European Society for Research on the Education of Adults

Gender and Development Network at Gothenburg University

VISITING PROFESSOR:

- Visiting professor, Queensland University of Technology, Brisbane, Australia, 2012
- Entrepreneurship Scholar, Simmons School of Management, Boston, USA, 2008 and 2010
- Visiting professor, University of Massachusetts, Amherst, 2010
- Visiting Professor, University of Leicester, UK, 2010

DISSERTATION:

- Ahl, H. (2002). *The Making of the Female Entrepreneur: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Jönköping: Jönköping International Business School. Published doctoral dissertation.

PUBLICATIONS (SELECTION)

BOOKS:

1. Ahl, H. (2004). *Motivation och vuxnas lärande: En kunskapsöversikt och problematisering*. (Motivation and adult learning: an overview and problematization) Stockholm: Liber/Myndigheten för skolutveckling.
1b. This book is since 2007 also available as a talking book on CD-ROM from *talboks- och punktskriftsbiblioteket* (The Swedish Library of Talking Books and Braille, TPB),
<http://www.tpb.se>.

2. Ahl, H. (2004). *The scientific reproduction of gender inequality: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*. Malmö and Copenhagen: Liber/CBS Press. (My thesis in book edition).

CHAPTERS IN PEER/EDITOR REVIEWED BOOKS:

3. Ahl, H & Sundin, E. (2012). Kvinnors företagande och genusordningen. (pp. 169-187). In E. Blomberg & K. Niskanen (Eds.), *Arbete och jämställdhet – förändringar under femtio år*. Stockholm: SNS Förlag
4. Ahl, H. (2011). Politik för kvinnors företagande i Sverige och USA. In E. Blomberg, G. Hedlund & M. Wottle (Eds.), *Kvinnors företagande – mål eller medel?* (pp. 292-322). Stockholm: SNS Förlag
5. Ahl, H. (in press). *Förstärkt svensk välfärdsmodell bästa sättet att öka kvinnors företagande. Vinnovareport.*
6. Ahl, H. (2008). Internationell forskning – tillämpning i Sverige (International research – application in Sweden). In P. Larsson, U. Göransson & M. Lagerholm (Eds.), *Sesam öppna dig! Forskarperspektiv på kvinnors företagande* (pp. 135-143). Stockholm: Vinnova.
7. Ahl, H. (2008). The problematic relationship between social capital theory and gender research. In I. Aaltio, P. Kyrö & E. Sundin (Eds.), *Women, entrepreneurship and social capital. A dialogue and construction* (pp. 167-189). Malmö and Copenhagen: Liber/CBS Press.
8. Ahl, H. (2002). The construction of the female entrepreneur as the other. In B. Czarniawska & H. Höpfl (Eds.), *Casting the Other. The production and maintenance of inequalities in work organizations* (pp. 52-67). London: Routledge.

JOURNAL ARTICLES :

9. Hedegaard, J & Ahl, H. (2013). The gender subtext of new public management-based work practices in Swedish health care. *Equality, Diversity and Inclusion*. 32(2) 144-156.
10. Ahl, H & Marlow, S. (2012). Exploring the dynamics of gender, feminism and entrepreneurship: advancing debate to escape a dead end? *Organization*. 19(5) 543-562.
11. Ahl, H & Nelson, T. (2010). Moving Forward: Institutional Perspectives on Gender and Entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*. 2(1) 5-9
12. Ahl, H. (2007). Sex business in the toy store: A narrative analysis of a teaching case. *Journal of Business Venturing*. 22(5) 673-693.
13. Ahl, H (2006). Why research on women entrepreneurs needs new directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 30(5) 595-621
14. Ahl, H. (2004). The making of the female entrepreneur. *Edamba journal: 1st thesis competition*, 2003(1), 69-74.

EDITORSHIP:

15. Ahl, H & Nelson, T. (2010). Institutional Perspectives on Gender and Entrepreneurship . *International Journal of Gender and Entrepreneurship* 2(1)

PUBLISHED CONFERENCE PROCEEDINGS:

16. Ahl, H. (2007). Lessons on gender: unintended side-effects of using teaching cases in adult education. In E. Lucio-Villegas and M del Carmen Martínez (Eds), *Adult learning and the challenges of social and cultural diversity: diverse lives, cultures, learnings and literacies – proceedings of the 5th ESREA European Research Conference*
17. Ahl, H., & Samuelsson, E. F. (1999). Walking a tightrope: women entrepreneurs on the pricing decision as a delicate act of balancing inner and outer forces. In S. Kunkel (Ed.), *Sailing the*

Entrepreneurial Wave into the 21st Century – proceedings for the USASBE Entrepreneurship Conference in January 1999.

18. Ahl, H. (1997). *Entrepreneurship research with a gender perspective: an overview of past research and suggestions for the future*. 14th Nordic Conference on Business Studies, Bodö, Norway.
19. Boström, A., Chaib M., Ahl, H., Chaib, C., Bergmo Prvulovic, I., Petersson, R. (2010). *Universities' Regional Engagement in Regional settings in Sweden: and the case of the National Centre of Lifelong Learning (Encell), Jönköping University*. In Council of Europe Standing Conference of Ministers of Education: "Education for Sustainable Democratic Societies: The Role of Teachers". 23rd session in Ljubljana, Slovenia, 4-5 June 2010. Introduction to sub-theme C Partnerships and networking in Education: Illustrative case from Sweden.

RESEARCH REPORTS AND OTHER PUBLICATIONS:

20. Ahl, H. (2003). *Ställde vi oss jämnt?* (An evaluation of an equal opportunities initiative). Jönköping: Jordbruksverket.
21. Ahl, H. J., & Samuelsson, E. F. (2000). *Networking through empowerment and empowerment through networking* (Research report 2000-1). Jönköping: Jönköping International Business School.
22. Ahl, H., & Samuelsson, E. F. (1999). *Företagsnätet Empag* (An evaluation of a networking initiative for women entrepreneurs). Jönköping: Jönköping International Business School.
23. Ahl, H. (1998). Looking for the true woman: An essay of the social construction of women and men. In M. Chaib (Ed.), *Teorier och metoder för forskning om sociala representationer*. Jönköping: School of Education and Communication at Jönköping University.
24. Brundin, E., Estéen, J., Jonson Ahl, H., & Wigren, C. (1997). *Högteknologiska företag i Jönköpings kommun* (High-technology companies in Jönköping). Jönköping: Jönköping International Business School.